

I tredje del blir verktøykassen for forebygging gjennomgått. Ikke uventet er det de generelle befolkningsrettede tiltakene som gir best effekt på forbruk og derved på helseskader. Helseopplysning har gjennomgående liten, om noen, effekt, mens tiltak rettet mot tidlig identifisering og behandling av misbruk ser ut til å ha noe effekt.

I fjerde del behandles bl.a. motkrefterne mot en kunnskapsbasert forebyggingsstrategi. Sterke økonomiske interesser er tjent med en liberal alkoholpolitikk, og alkoholprodusentene er ivrige lobbyister inn mot nasjonale og internasjonale beslutningsorganer. Der tar de til orde for strategier rettet mot enkeltindivider fremfor generelle virkemidler. Vinner man også opinionen for denne politikken, blir det mindre aksept for de effektive virkemidlene, som avgifter og tilgjengelighetsbegrensning. I vårt land kan vi oppleve det paradoks at en regjering ledet av en statsminister fra vårt fremste avholdsparti er en pådriver for liberaliseringen av alkoholpolitikken. Internasjonale handelsavtaler og økt globalt samkvem gjør det dessuten umulig å føre en selvstendig nasjonal politikk på feltet.

Boken avsluttes med en oppsummering av effekter av virkemidler. For helseopplysningen er dette bedrøvelig lesing. Uansett hvordan appellen til moderat og fornuftig konsum utformes, synes den ikke å ha noen effekt på alkoholskadene. Og industrien støtter mer bruk av det som ikke virker, mens samfunnet må sørge for mer behandling. Alkoholpolitikk er produktet av konkurrerende interesser, verdier og ideologier. I en tid da samfunnskontroll ikke aksepteres av opinionen, kreves nye strategier for forebygging av helseskader som følge av alkoholbruk.

Denne boken bør være obligatorisk lesing for alle som arbeider med alkoholpolitikk.

Arne Johannesen

Den norske lægeförenings rusmiddelpolitiske utvalg

En Oslo-pikes liv

Espen Søybe

Kathe, alltid vært i Norge

165 s, ill. Oslo: Oktober, 2003. Pris NOK 328
ISBN 82-7094-926-4

Da den 15-årige Oslo-piken Kathe Lasnik fra Hertzbergs gate 7 på Majorstua i november 1942 fylte ut *Spørreskjema for jøder i Norge*, besvarte hun spørsmålet «Når kom De til Norge?» med «Alltid vært i Norge».

Hun var født i Oslo 13. oktober 1927 og døde 1. desember 1942, kort etter

ankomsten til Auschwitz-Birkenau. Hun var i 1942 en både typisk og atypisk Oslo-pike på 15. Hun levde et alminnelig liv i mellomkrigstidens Oslo, men døde en ualminnelig norsk død. Hun finnes i en viss forstand først og fremst gjennom sin død.

Om henne har Espen Søybe skrevet en biografi som samtidig er en ikke-biografi. Den handler om en pike som levde i Oslo og ble drept i et tysk gasskammer, i kraft av å være en del av «den endelige løsning». Det er lett å se Kathe Lasnik som skolebarn i 1930-årenes Oslo, men vanskelig å lære henne å kjenne som menneske. Vi vet for lite om henne, og til tross for omfattende søk blant mennesker som har kjent henne, er hun tydeligst på bildene. Det er lenge siden sommeren 1941. Det bidrar sterkt til bokens uhygge. Det står noen få linjer om henne i *Våre falne*, hun er til stede med sitt navn på minneplaten over elever fra Fagerborg skole som «gav sitt liv for Norge i krigen 1940–45», og på minnesmerket på den jødiske gravlunden over de 620 jødene fra Oslo-området som ble drept under krigen. Da Søybe på jakt etter personlige opplysninger fant mappen hennes i Riksarkivet, var den tom, et omslag med navn og nummer, ikke mer.

Er dette stoff for en biografi? Ja, det er det. Men det er en biografi over mer enn Kathe Lasnik. Det er blitt, gjennom den vekt Søybe klokt nok har lagt på mennesker rundt henne, en biografi over det norske samfunn gjennom 40 år. For boken starter før Kathe ble født. Den starter med foreldrene, innvandret fra det som i dag er Vilnius i Litauen. Det var et av de jødiske sentrene i Øst-Europa, 40 % av befolkningen var jøder. Og utvandringen fra Øst-Europa var stor i årene før første verdenskrig, i 1908 utvandret 100 000 jøder til USA alene. Samme år kom Elias Lasnik og Dora Meszansky til Kristiania. Norge var et trygt sted.

Der starter boken. Den slutter 40 år senere med rettsoppjøret etter krigen, eller rettene: med en del av rettsoppjøret som omfattet noen av de nordmenn som var involvert i transporten av jøder til Tyskland høsten 1942. Dette er det eneste sted der Søybes nesten matematiske kjørlighet må vike for forbitrelse. I ettertid er deler av dette oppjøret uforståelig.

Boken er ikke bare en beretning om rammevilkårene for et jødisk liv i Norge, klemt inn mellom 1908 og 1942, den er samtidig en av de mest nøkterne og beste beretninger jeg har lest om Oslo i dette tidsrom. Boken avspeiler Søybes profesjon; han arbeider med historisk statistikk i Statistisk sentralbyrå.

Kathe Lasnik er ingen norsk Anne Frank. Vi kan ikke si mye om henne, men mer om rammevilkårene hun levde under: inntekter og husleier, sosial mobilitet og utdanning. Søybes tall- og statistikkpregede fremstilling gir tyngde til beretningen om Nazi-

Tysklands orden, om den maskinelle og ordnede utrydding av seks millioner europeiske jøder. De nøkterne opplysningene, dokumentert gjennom et notepapparat som om dette hadde handlet om tall, gir fremstillingen av en ufattelig tragedie bemerkelsesverdig liv. Bildene, plassert mot slutten av boken, er opplysende og sterkt bevegendende.

Også i dag er mennesker på flukt til Norge. Søybe har skrevet en bok som har aktuelle implikasjoner, og han har skrevet en av fjorårets viktigste bøker.

Per E. Børdahl

Kvinneklinikken
Haukeland Universitetssykehus

400 år og vegen framover

International Conference on Public Health
Bergen – Norway 15th to 17th of June 2003

400 years and the way forward

160 s, tab, ill. Bergen: Styringsgruppen for
400-årsjubileet, 2003. Pris NOK 100
ISBN 82-7841-210-5

Fjoråret var det store jubileumsåret for offentlig norsk helseteneste. Den første kongelige utnemninga av ein lege til teneste i Noreg skjedde i 1603. 400-årsminnet blei markert gjennom eit vidt spekter av arrangement og tiltak både nasjonalt og lokalt. På bokfronten kom det ut eit tobinds historisk verk av O.G. Moseng og A. Schiøtz, *Det offentlige helsevesen i Norge 1603–2003*. Dette blei supplert med ei rekke lokale utgivingar av medisinsk-historiske skrift.

Det tilskottet til jubileumlitteraturen som denne boka representerer, er resultat av ein internasjonal konferanse som blei arrangert i Bergen i midten av juni. Dei meir enn 300 deltakarane fekk i løpet av eit par innholdsrike døgn med seg eit rikholdig fagleg (og sosialt) program.

Perspektivet for denne boka er ikkje det lett defensive, med tilbakeblikk på alt som har skjedd med helsemessige forhold og helsetenester i fedrelandet i løpet av dei siste 400 åra. I staden blir perspektivet retta framover: Kva er dei store samfunnsmedisinske utfordringane i dag, og kva vil dei vere i åra som kjem?

I første delen er det helseminister Dagfinn Høybråten og den da avtroppande WHO-direktøren Gro Harlem Brundtland som slår an tonen med vektlegging av sosioøkonomiske og politiske utviklings-trekk langt utover helsetenesta sitt ansvars- og kompetanseområde, men med klare helsemessige implikasjonar. Andre delen er i større grad vigd meir faglege tema: Kva vil vere god samfunnsmedisinsk praksis i tida som kjem?

Skal det trekkjast fram eitt enkeltkapittel, vil eg nemne innlegget frå tidlegare helseminister Gudmund Hernes om den rolla som media i dag spelar på den globale helsearenaen. Han tek utgangspunkt i erfaringane frå SARS-epidemien, som han omtalar som ein moderne «mediademi».

Rapporten frå konferansen er blitt ei delikat bok. Ho kom imponerende raskt ut, tidleg på hausten i fjor. (Det er ikkje utgivarane si skuld at bokmeldinga først kjem nå!) Dei to redaktørane, Inger Johanne Pettersen og Harald Siem, har gjort eit solid arbeid, med god hjelp av den fotograferande medisinsk-historiske professoren og altmoglegmannen Øivind Larsen. Dette er meir enn ei minnebok for dei som deltok i Bergen. Her finst det verdifullt fagleg stoff for alle dei som er interesserte i samanhengar mellom helsetilstand, helsetenester og samfunnsutvikling.

Kristian Hagestad
Kristiansand

Om håp, tvil og tro

Bjarte Vinnes, Audun Myskja, red.

Kampen om håpet

En bok om livshjelp. 215 s, tab, ill. Bergen: Fagbokforlaget, 2003. Pris NOK 248
ISBN 82-7674-791-4

Dette er en bok om et ungt menneske som får en livstruende sykdom, og om hva det gjør med ham og alle rundt ham. Bjarte Vinnes fikk i en alder av 32 år amputert en tå pga. malignt melanom og døde av metastatisk sykdom tre år senere.

I den første av bokens fire deler beskriver Vinnes sine opplevelser og tanker rundt sykdommen, behandlerne, kristen tro og tvil og relasjonene til sin kone Oddveig og deres to barn. I andre del forteller Oddveig historien med den samme eksistensielle vinklingen. I tredje del gir Vinnes' far Audun sin versjon. I fjerde del (halve sidetallet) gir legen og antroposofen Audun Myskja en kortfattet og nøktern oversikt over alternativ medisin, som han for øvrig foretrekker å betegne som komplementær medisin. Han betoner at den ikke må komme som erstatning for ordinær medisin, men som et supplement.

Meg gav de første tre delene av boken mest. De tre nærstående beskriver sine følelser med en åpenhet som nesten gir leseren en følelse av å være en kikker. Hovedbudskapet er, slik Oddveig formulerer det, at «...disse tre årene hadde vært ennå tyngre for oss dersom vi ikke hadde hatt håp». De beskriver alle tre sin støtte

i den kristne tro, men kommer også frem med at det innimellom var vanskelig å forson seg med at Gud ikke grep inn og lot Vinnes bli frisk.

For helsepersonell gir boken grunnlag for mange refleksjoner og er vel verdt å lese. Vinnes' kritikk av fire måneders forsinket diagnostikk og behandling av primærsvulsten er meget forståelig. Med god logistikk og prioriteringer bør slikt være unødvendig. Det samme gjelder at leger under samme opphold gir motsatt informasjon om sykdommen. Men det viktigste er at vi i vår travle og høyteknologiske medisin ikke må glemme at vi har å gjøre med mennesker i eksistensielle kriser preget av håp, tro og tvil. Vi må ikke bli så travle at vi ikke kan lytte og snakke med pasient og pårørende om slike forhold. Jeg tror det er dette de har skjønnet, de beste av dem som holder på med alternativ medisin. Det bør være til ettertanke for oss som driver med ordinær medisin at nær 40 % av våre kreftpasienter søker alternativ behandling, slik også Vinnes gjorde.

Rolf Kåresen
Ullevål universitetssykehus

Et liv uten vold?

Norges offentlige utredninger

Retten til et liv uten vold

NOU 2003: 31. 234 s, tab. Oslo: Statens forvaltningstjeneste, informasjonsforvaltning, 2003. Pris NOK 77
ISBN 82-583-0746-0

Retten til et liv uten vold er en offentlig utredning laget på oppdrag av Justis- og politidepartementet.

Arbeidsutvalgets mandat var utredning av problemstillinger rundt vold mot kvinner i nære relasjoner, barn i familier med vold, og tilbudet til voldsutøvende menn. Intensjonen med arbeidet var å sørge for bedre ivaretagelse av de voldsutsatte og foreslå forebyggende tiltak.

Formen i en NOU er vesensforskjellig fra formen i en lærebok. Den argumenterer for systemendringer og er således myntet på beslutningstakere, men har samtidig faglig relevans for det brukernære helseapparatet. Formen er heller tung og ordrik, teksten er tett pakket. Det er et par tabeller/oversikter. Når man blir noe kjent med rapporten, finner man forholdsvis raskt frem til det enkelte tema, men bedre layout på innholdsfortegnelsen ville ha gitt raskere oversikt.

I innledningen reflekteres det rundt mandat og definisjoner samt hvordan det nå legges vekt på temaet også internasjonalt. Det presiseres at vold mot kvinner og barn i nære relasjoner er et samfunnsproblem hvor det offentlige må ta ansvar. Det redegjøres systematisk for dagens tilbud, rutiner

og rammefaktorer innen bl.a. krisesentre, barnevern, sosialvesen, trossamfunn, skole og trygdevesen, helsevesen og rettsvesen. Hvert felt er omtalt i et eget kapittel/underkapittel som problematiserer sentrale dilemmaer og avsluttes med bedringsforslag. I avslutningen presenteres hovedanbefalinger, blant annet foreslås kommunalt ansvar for brukernære helse- og hjelpe-tilbud, regionale sentre med både somatisk og psykoterapeutisk spesialistkompetanse, et nasjonalt kompetansesenter og et døgn-åpent grønt telefonnummer som videreformidler innringeren til rette hjelpeinstans

Anbefalingene er samlet sett ganske ambisiøse, og de har store økonomiske og administrative konsekvenser. Utredningen gir en unik oversikt over eksisterende tilbud og rutiner i Norge for voldsutsatte kvinner og barn. Den burde være nyttig for de fleste som arbeider innen dette feltet. Oppmerksomhet rundt temaet er i seg selv viktig. Men det er et tankekors at voldsutsatte menn ikke skal ha tilgang til tilsvarende tilbud.

Henriette Myhre Waitz
Oslo legevakt

Sosialpsykologisk om det omsorgsfulle mennesket

Hilde Eileen Nafstad, red.

Det omsorgsfulle mennesket

Et psykologisk alternativ. 215 s. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2004. Pris NOK 365
ISBN 82-05-32941-9

Hvordan er egentlig betingelsene for det omsorgsfulle mennesket i vårt opsjonssamfunn? Hvordan ser man i moderne psykologi på utviklingen av evnen til å gi omsorg og mulighetene for å vise omsorg for andre? Bidrags-

ytterne til denne boken prøver å favne svært vidt i sin reflekterende tilnærming. Og leseren får et innblikk i diskusjoner med relevans for spørsmål om omsorg innen en rekke fagfelter: sosialpsykologi, kulturpsykologi, språkpsykologi og kommunikasjonssteori, utviklingspsykologi, sosiologi, sosialfilosofi og etikk (men merkelig nok ikke innen psykoanalyse).

En rød tråd i bidragene er protesten mot at mennesket utelukkende er motivert ut fra en snever egeninteresse, uten altruisme, og at omsorgs- og kommunikasjonsfenomene kan studeres utelukkende med naturvitenskapelig metodikk. En annen rød tråd er påvisningen av at med økende individuell frihet kommer en ny sosial avhengighet, nye belastninger og utrygghet, også innenfor det såkalte inkluderende arbeidsliv.